

УДК 336.7

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ
БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В РАМКАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ¹**

**THEORETICAL ASPECTS OF BANKS' FUNCTIONING
IMPROVMENT IN THE FRAMEWORK OF THE EUROINTEGRATION
OF UKRAINE**

Волченко Н. В.,

*кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри міжнародних відносин
Сумський національний аграрний університет*

Клєцова Н. В.,

*кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри міжнародних відносин
Сумський національний аграрний університет*

12.00.11 – Міжнародне право

Стаття присвячена питанню теоретичного обґрунтування вдосконалення функціонування банківських установ в умовах євроінтеграції України та імплементації рекомендацій Базельського комітету з питань банківського нагляду. Авторами досліджено питання формування орієнтирів при імплементації Базель III та реформування вимог до діяльності банків в рамках євроінтеграції України. В роботі систематизовано основні результати вдосконалення банківської діяльності та зроблено висновки щодо його коротко- та довгострокових наслідків.

Ключові слова: банк, Базель III, антициклічний буфер, капітал, леверидж.

Стаття посвящена вопросу теоретического обоснования усовершенствования функционирования банковских учреждений в условиях

¹ Робота виконана в рамках проекту для молодих вчених 2017 р.: «Удосконалення законодавства України щодо забезпечення безпеки сфери банківської діяльності в умовах євроінтеграції: економіко-правовий аспект» (№ держ. реєстрації: 0117 U 006531)

євроінтеграції України і імплементації рекомендацій Базельського комітету по банківському надзору. Авторами дослідовані питання формування орієнтирів при імплементації Базель III і реформування вимог до діяльності банків в рамках євроінтеграції України. В роботі систематизовані основні результати удосконалення банківської діяльності і зроблені висновки стосовно його коротко- і довгострокових наслідків.

Ключові слова: банк, Базель III, антициклічний буфер, капітал, леверидж.

The article deals with the theoretical substantiation of banking institutions' functioning improvement in the framework of European integration of Ukraine and the implementation of the Basel Committee's on Banking Supervision recommendations. The authors examine the issue of orienteers' developing in the Basel III implementation and reforming the requirements for banks' activities within the framework of Eurointegration of Ukraine. Main results of the banking activity's improvement are systematized and conclusions about its short-term and long-term consequences are made in this article.

Key words: bank, Basel III, anticyclical buffer, capital, leverage.

Постановка проблеми. Глобалізація – це беззаперечна реальність сьогодення. Яку б сферу суспільного життя ми не взяли, виклики сьогодення вимагають уніфікації із вимогами міжнародних стандартів. Національний банківський сектор не може функціонувати відокремлено від світової системи. Сьогодні українська банківська сфера потребує великої кількості удосконалень, особливо із огляду на євроінтеграційні процеси. Необхідність залучення додаткового капіталу, перепрофілювання сфери інтересів із внутрішнього ринку на зовнішній, підвищення капіталізації банківських установ, зниження ризиків банківської діяльності, недопущення кризових ситуацій та інші заходи повинні бути впроваджені задля підвищення

ефективності функціонування сектору в цілому. Банківські інституції мусять працювати за визнаними у світі стандартами та на умовах дотримання всесвітньо визнаних принципів. Національна банківська система має певну стратегію розвитку, вона задекларована у Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 р. Відповідно до даного документу передбачене регуляторне наближення фінансових послуг до правил та норм ЄС, набуття режиму внутрішнього ринку з ЄС в контексті активної реалізації інтеграції [1].

Розвиток банківської сфери задля забезпечення фінансової стабільності та сталого розвитку мусить базуватися на положеннях Базель III. Принципи даного положення відповідно до планів НБУ дадуть змогу підвищити інституційну спроможність регуляторів шляхом впровадження консолідованого нагляду за фінансовим сектором. Серед основних напрямів активності для досягнення мети Програми прописане забезпечення стабільності і динамічного розвитку фінансового сектору через посилення вимог платоспроможності та ліквідності учасників фінансового сектору. У даному контексті виникає необхідність дослідження тих принципів, що закріплюються системою документів Базельського Комітету з питань банківського нагляду.

Стан опрацювання. Проблемам реформування банківського сектору України в рамках євроінтеграційних процесів та імплементації рекомендацій Базельського Комітету присвячена значна кількість досліджень у сферах фінансів, економіки, юриспруденції, державного управління. Науковцями розробляються основні шляхи реформування, механізми впровадження змін, а також їх можливі наслідки. Вагомий внесок у дослідженні проблеми внесли Дибя М. І., Д'яконова І. І., Заруцька О. П., Зверяков М. І., Міщенко В. І., Науменкова С. І., Примостка Л. О., Хаб'юк О. О., Чуб О. О., Шпачук В. В. та інші. Проте, додаткового опрацювання потребує проблема формування орієнтирів при імплементації Базель III та реформування вимог до діяльності банків в рамках євроінтеграції України.

Метою статті є аналіз імплементації принципів Базельського Комітету з питань банківського нагляду у процесі поточного вдосконалення функціонування національних банківських установ.

Виклад основного матеріалу. Поточні процеси у системі розвитку міжнародних відносин свідчать про зниження вагомості кожної окремо взятої країни як “гравця” на світовому ринку. Країни поступаються у частині своїх повноважень іншим учасникам міжнародних відносин, в тому числі, міжнародним організаціям. У фінансовій сфері такою організацією є одна із найдавніших (1930 р. створення) міжурядових організацій – Банк міжнародних розрахунків (БМР). Хоча початковою метою її заснування була робота із акумуляції та координації надходжень по репараціях Німеччини, які вона змушена була сплачувати після поразки у Першій світовій війні, сьогодні БМР працює задля сприяння грошовій та фінансовій стабільності у світі. Основні поради та рекомендації формуються у процесі діалогу представників країн-членів БМР та у ході поточної роботи й моніторингу Комісій, що входять до складу організації. Зазначені нами вище положення Базель III – це беззаперечний приклад такої роботи. Рекомендації надаються Базельським Комітетом з питань банківського нагляду (БКБН).

Даний Комітет, за висловом його учасників, виступає “форумом” для систематичної взаємодії щодо питань банківського нагляду. БКБН формує глобальний стандарт для здійснення пруденційного регулювання банків [2]. Очевидно, що дані дії направлені на те, щоб досягти максимально можливого рівня фінансової стабільності.

Комплекс заходів, що отримав назву “Базель III” був розроблений у зв’язку із необхідністю реагувати на глобальну фінансову кризу 2007-2009 рр, а отже, можна зробити висновки, що кінцевою метою його реалізації повинно стати убезпечення банківських установ від ризиків та результатів їх настання. Члени БМР зобов’язані не тільки впровадити та використовувати у процесі функціонування Базель III, але і зробити це у рамках конкретного терміну. Україна, як така, що не є членом даної міжнародної організації, не

зобов'язана дотримуватися даних вимог, проте, не викликає сумнівів доречність їх імплементації, зважаючи на те, що вони є мінімальними вимогами до активних на міжнародних ринках банків, а також з огляду на євроінтеграційні процеси.

В самому ж Європейському Союзі сьогодні не існує органу, який би безпосередньо здійснював контроль за виданням нормативно-правових актів із наглядової діяльності. Як і в інших сферах діяльності, у банківському нагляді необхідно спиратися на положення регламентів (пряма юридична сила у всіх країнах-членах ЄС), директив (що включаються до національного законодавства), рекомендацій (не передбачають обов'язкового виконання, проте “навчають правильної поведінки”).

Широкий спектр інформації консультативного характеру, дозволяє значно полегшити процес імплементації принципів (рис. 1).

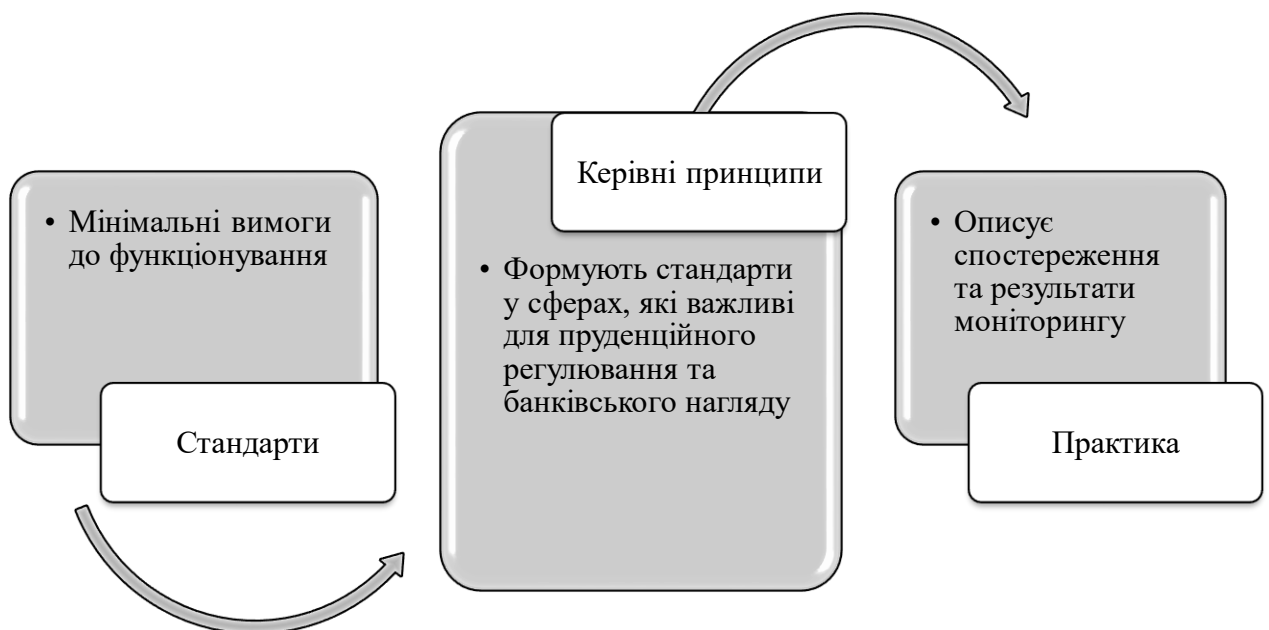

Рис. 1. Базові орієнтири при імплементації Базель III

Джерело: розроблено автором за даними [2]

У процесі реформування банківського сектору України необхідно дотримуватися визначених стандартів, спиратися на представлені в основних документах принципи та посилатися на існуючу практику. Така схема забезпечить банківський нагляд збалансований кількісно та якісно. Кількісне

збалансування – це формування конкретних кількісних вимог, наприклад до обсягів капіталу, а якісне – це, в першу чергу, стандарти поточної практики.

Рішення Правління НБУ від 05.04.2017 №207рш Про затвердження планів імплементації законодавства ЄС на виконання Угоди про асоціацію та зазначена нами вище Програма розвитку фінансового сектору України свідчать про те, що, не дивлячись на всі складності, на національному рівні поступово будуть запроваджені вимоги до капіталу та ліквідності у рамках побудови управління, яке б зосереджувалося на управлінні ризиками [3].

Основними ризиками в даному контексті виступатимуть ризики невиконання зобов'язань позичальником (як у питаннях фінансової неспроможності, так і “недоброчесності” позичальника), ризики втрат від коливання ринкових цін (процентні, валютні, акціонерні, товарні, розрахункові тощо), ризики втрати ліквідності як неспроможності банку регулювати скорочення пасивів та фінансувати зростання активів, операційні ризики від втрат через внутрішні чи зовнішні процеси, або недосконалості системи [4, с. 2-17].

Позитивна динаміка, яка простежується у статистичних даних Національного банку України, свідчить про певну стабілізацію сектору за результатами 2017 р. Проблемними залишаються питання зниження банками депозитних ставок, що можна пояснити підвищенням облікової ставки НБУ внаслідок інфляційних передбачень. Значна присутність державного впливу, негативні очікування з боку бізнесу, нефункціонуючі кредити, як і раніше, становлять ризики розвитку на поточний рік. При цьому, НБУ звітує про початок активного запровадження Директив ЄС та Базельських рекомендацій. Планується введення в дію нормативу ліквідності LCR. Спеціалістами провадиться підготовка нових правил щодо розрахунку регулятивного капіталу (прийнятності його складових). Починаючи із поточного року буде здійснюватися щорічна оцінка стійкості банківських установ. Вона передбачатиме процедури аналізу якості активів та, так званого, стрес-тестування [5].

Дотримання правил Базель III спричинить зміни не лише в окремих банківських установах, а і в банківській системі в цілому, що вплине на макроекономічні показники держави. Оцінюючи зміни по трьох основних вимогах та звертаючись до досліджень Національного інституту стратегічних досліджень, нами схематично представлено можливі результати реформування банківських установ України (рис. 2).

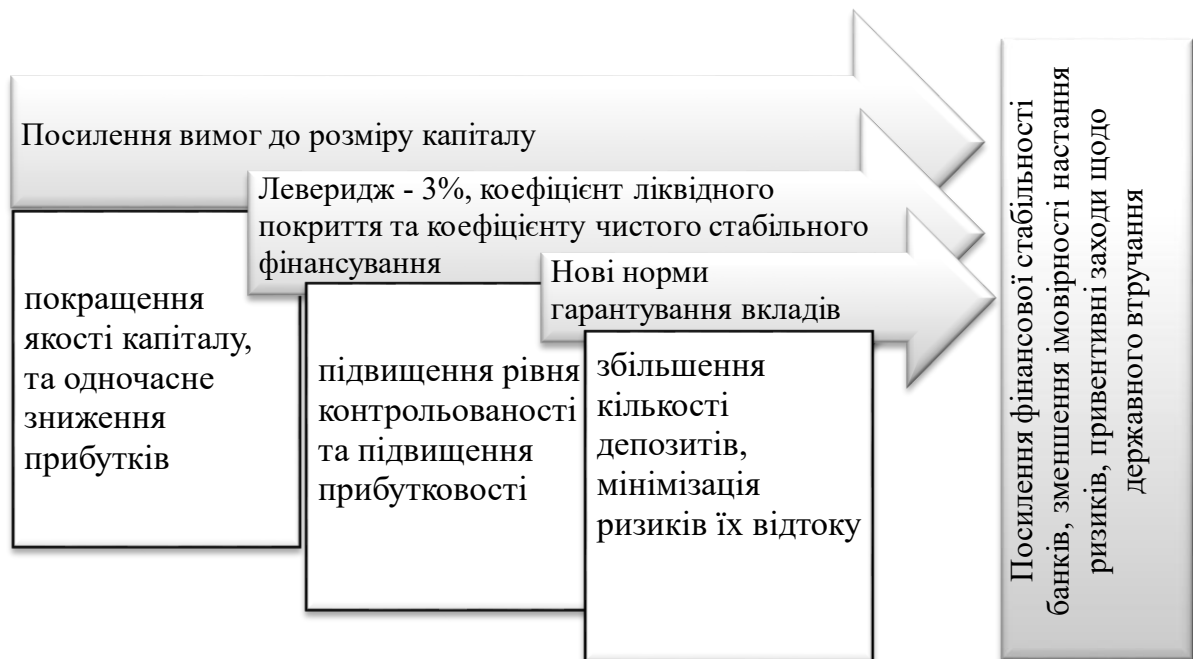

Рис. 2. Реформування вимог до діяльності банків в рамках євроінтеграції України на основі Базель III

Джерело: розроблено автором за даними [3], [6], [7].

Перший блок змін сформує, так званий, “антициклічний буфер”, який покращить рівень антикризового менеджменту, що зменшить імовірність настання основних ризиків діяльності. “Мода” на ведення банківського бізнесу саме таким чином може зумовити відмову невеликих банківських установ від участі в операціях з високим рівнем ризику, що у короткостроковій перспективі може спричинити зниження прибутків.

Другий блок передбачає розширення інструментів, за допомогою яких можна проводити моніторинг ліквідності. Прогнозовано, обізнаність у джерелах залучення коштів та своєчасне отримання інформації щодо

боргових зобов'язань може позитивно вплинути на прибутковість. Банки за умови такого реформування отримають додаткові стимули до розширення пропозицій.

Неспівставні розміри мінімальних рівнів гарантування вкладів населення для країн ЄС (100 тис. євро) та України (150 тис. грн.) є беззаперечним свідченням того, що за умови навіть незначних хвилювань матиме місце відтік депозитів.

Зміни, які відбудуться під час реформування банківського сектору, є необхідними не тільки з точки зору дотримання євроінтеграційних зобов'язань, але і як вагомі важелі вирішення наявних проблем. При цьому, не можна не погодитись із В. В. Шпачуком, який у своїх дослідженнях наголошує на тому, що “запровадження рекомендацій “Базеля III” не є гарантією автоматичного покращання ефективності діяльності вітчизняних банківських установ і стабільності банківської системи” [8]. Мова іде про необхідність врахування національних особливостей банківської системи та ситуації в країні, яка також є вагомим фактором впливу.

Базель III було розроблено у 2010-2011 рр., а фінальною датою його повного впровадження має стати березень 2019 р. Відповідно до даних НБУ активація буферів капіталу та запровадження нових вимог до показників левериджу планується на 2020 р., на рік раніше планується запровадити нову структуру капіталу та оновлені вимоги до капіталу для покриття операційного та ринкового ризику. Співвідношення основного капіталу до додаткового із 01.01.2019 р. повинно становити 70/30 (сьогодні це приблизно 50/50).

Висновки. Глобальна потреба у реагуванні на фінансові кризи та необхідність підтримання стабільності спричинила перегляд стандартів ведення банківської діяльності і видання нових вимог БКБН. Для національних банківських установ та банківської системи в цілому особливої актуальності дотримання даних стандартів набуває в рамках євроінтеграційних процесів, адже імплементуючи положення Угоди про

асоціацію, ми взяли на себе певні зобов'язання, яких повинні дотримуватися. Системні проблеми українських банків беззаперечно ускладнюють процеси реформування. Проте, в даному контексті можна апелювати до практики “шокової терапії”, яка, за умов різкого погіршення ситуації у короткостроковій перспективі (можливе зниження прибутків, зокрема від зміни практики ведення бізнесу, відмови від ризикованих операцій), матиме довготривалі позитивні ефекти у майбутньому (підвищення прибутковості, розширення обсягів послуг, збільшення обсягів депозитів тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Затв. Пост. Правл. НБУ 18.06.15. Чинна у ред. 16.01.2017. Київ
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/file/text/57/f446115n194.pdf> (дата звернення: 12.02.2018)
2. Bank for International Settlements: Basel Committee on Banking Supervision. Official web-site. URL: <https://www.bis.org/bcbs/membership.htm> (date of request: 12.02.2018)
3. Впровадження нових вимог до капіталу відповідно до норм Базеля та законодавства ЄС. Департамент методології НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=47725151> (дата звернення: 12.02.2018)
4. Банковский надзор: Европейский опыт и российская практика: пособие, подготовленное в рамках проекта “Обучение персонала Центрального банка – Этап III” / под ред. Микаэла Олсена. Москва, 2005. 372 с. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2005/html/bankingsupervisioneurussia2005ru.pdf> (дата обращения: 12.02.2018)
5. Огляд банківського сектору (НБУ). Випуск 6. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64628171> (дата звернення: 12.02.2018)

6. Щодо інтеграції банківської системи України до банківської системи Європейського Союзу. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: www.niss.gov.ua/articles/777/ (дата звернення: 12.02.2018)

7. Basel III: Finalising post-crisis reforms. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.pdf> (date of request: 12.02.2018)

8. Шпачук В. В. “Базель III”: етапи впровадження та методика оцінки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*: Електронне наукове фахове видання. 2012. №5. . URL: www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=454 (дата звернення: 12.02.2018)